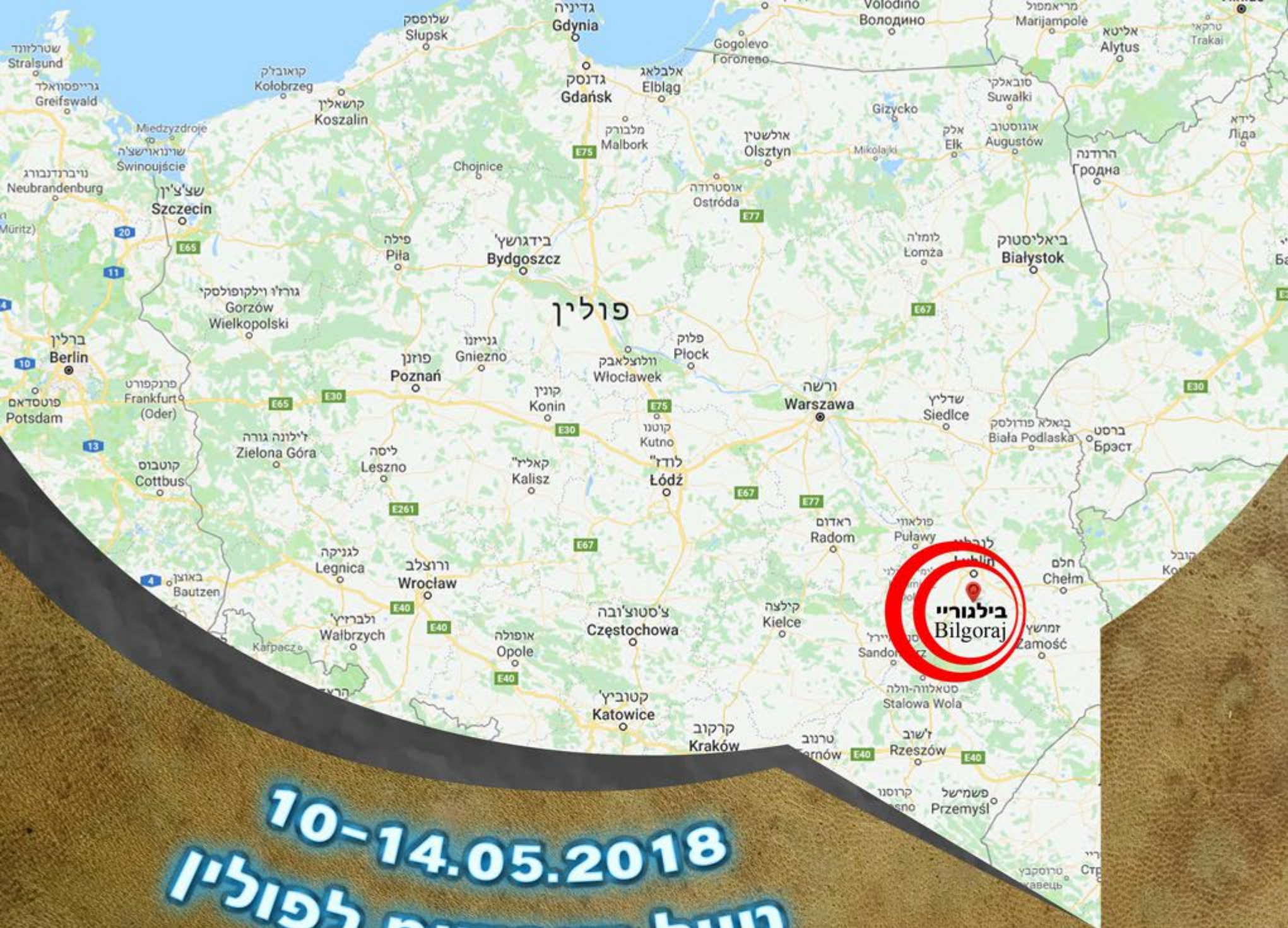

10-14.05.2018
טיול שורשים לפולין

נתב"ג-ורשה

היום הראשון עבר למעשה בטיסה ונסיעות

היום הראשון
יום חמישי
10.05.2018

הגענו למלון בורשה

היום השני
יום שישי
11.05.2018

ורשה

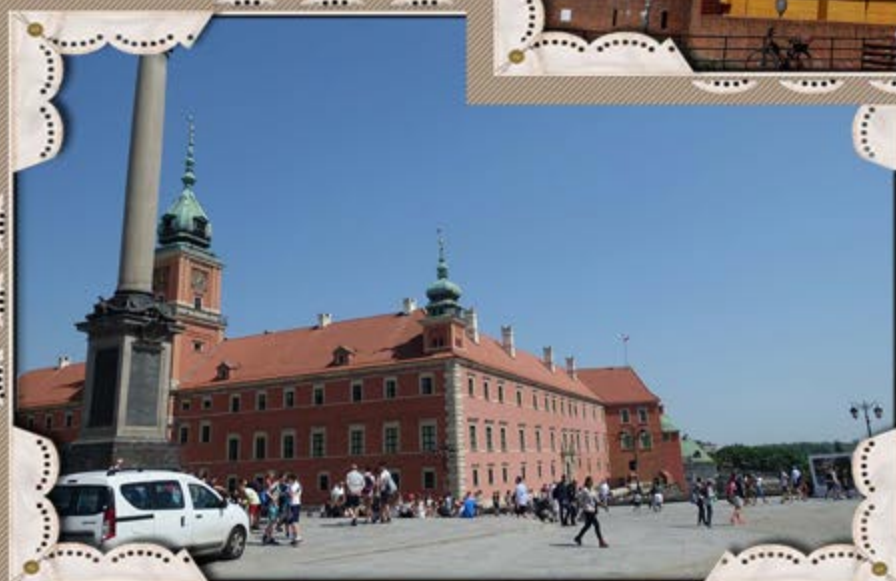
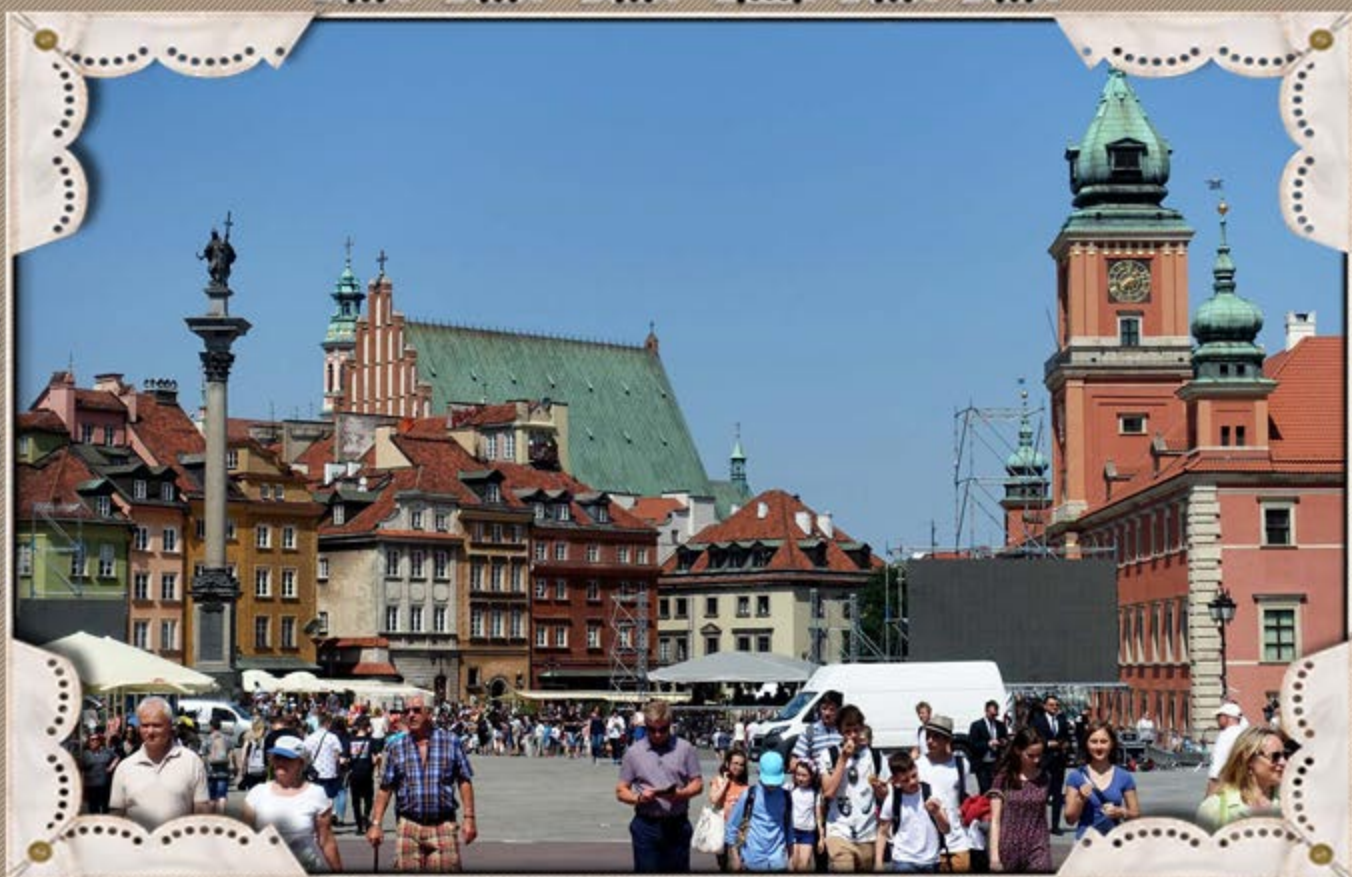

קרפול

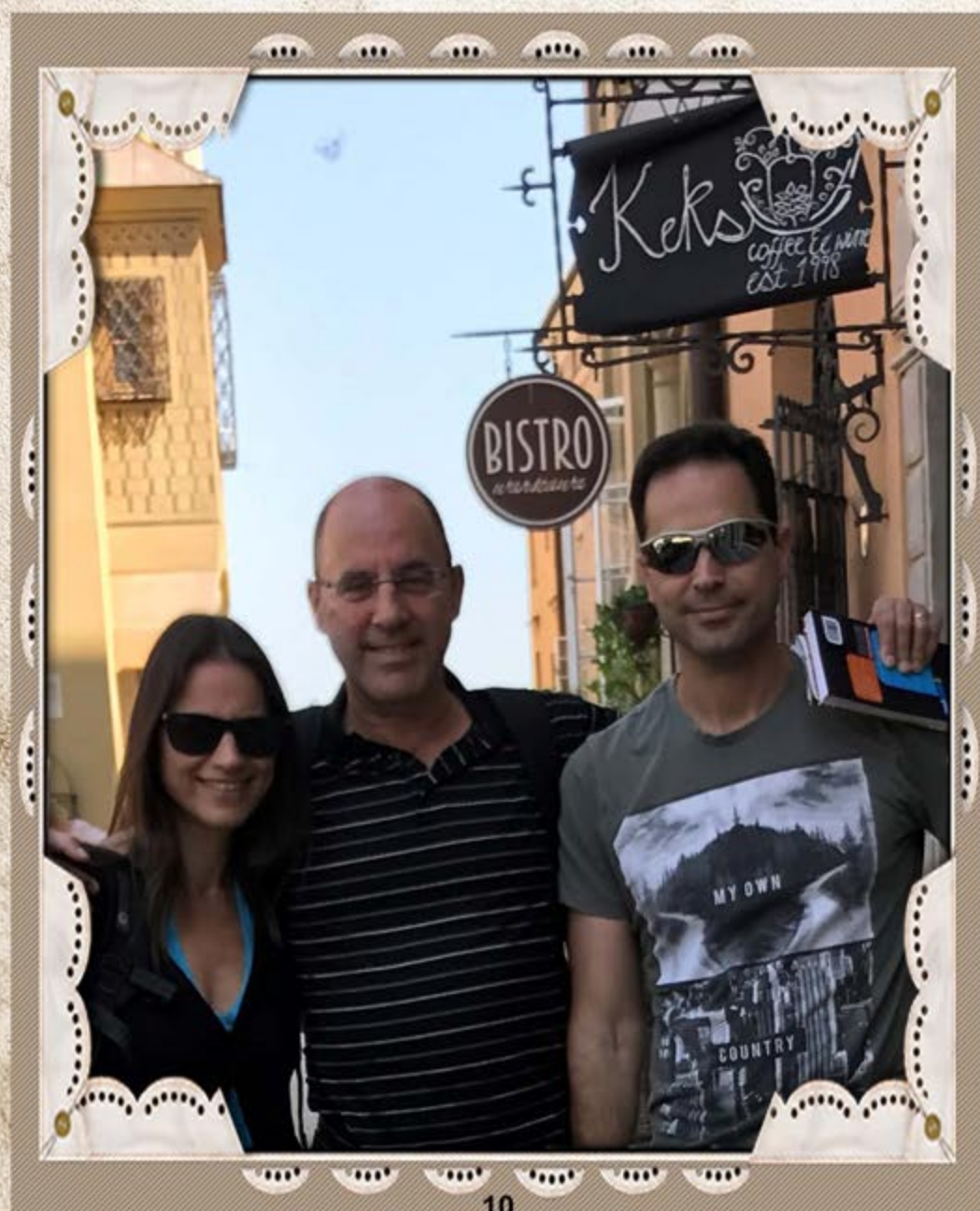

**ארמון המלוכה, הוקם במאה ה-15
 ונחרב עד היסוד במלחמת העולם השנייה,
 שוחזר בצורה מדוייקת
 בין השנים 1971-1988**

מנוחת
הלוחמת

היזום, האדריכל, המשכנע והמוציא לפועל
של הטיול היפה שלנו

אוטובוס התיירים האדום

ארמון התרבות והמדע

עלינו למעלה לתצפית על ורשה

תצפית מגג הארמון
על העיר ורשה

עופר
בד"כ יותר בהיר

קניון מקומי ורשה

בשמים מומלצים:

שאנל, גוצ'י, איזנברג, קלווין קליין

**ורשה-לובלין
בילגוריי**

**היום השלישי
יום שבת
12.05.2018**

האנדרטה נמצאת מול המוזיאון להיסטוריית יהודי פולין

האנדרטה לחורדי גטו ורשה

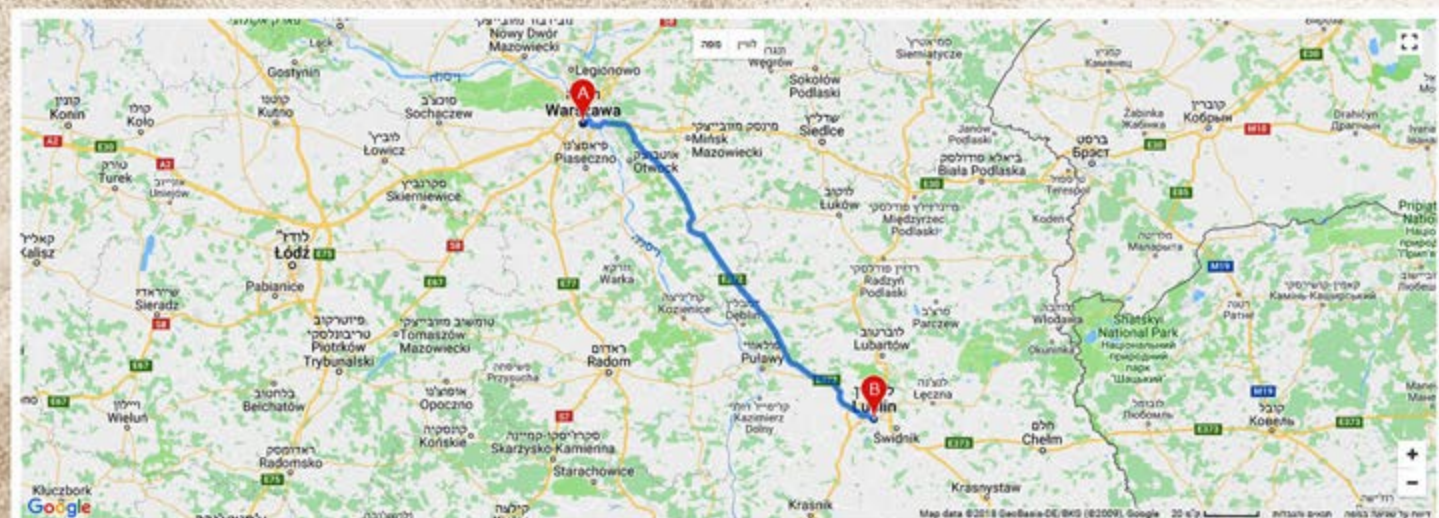

הדרך ללובלין

ורשה-לובלין 168 ק"מ - כשעתיים וחצי נסיעה

חסעדה יהודית בעיר העתיקה בלובלין,
הבעלים ישראלים ואפילו שכנים (ק. ביאליק)

בית המשפט המלכותי, נבנה ב 1578, יהודים רבים נשפטו בו בגין עלילות דם

הכנסייה והמנזר הדומיניקניים

ארמון לובלין, נבנה במאה ה-14. הוסב במאה ה-19
 לכלא ובזמן הכיבוש הנאצי נכלאו בו אסירים ביניהם
 יהודים רבים.
 כולם נרצחו לפני שנסוגו הגרמנים מהעיר בסוף
 המלחמה.

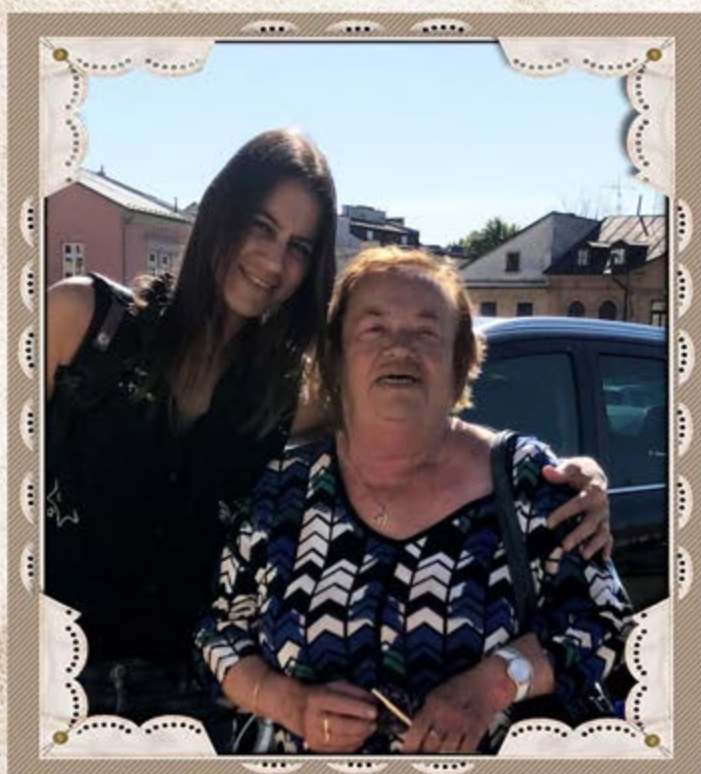

שער גרודזקה - היה חלק מהחומה שנבנתה ב 1341.
 כונה "שער היהודים" כי חיבר בין שכונות הנוצרים
 שבין חומות העיר העתיקה לבין שכונת היהודים
 ששכנה למרגלות הארמון מעברו השני של השער.
 כיום משמש החלל שמעל לתיאטרון להנצחת יהודי פולין.

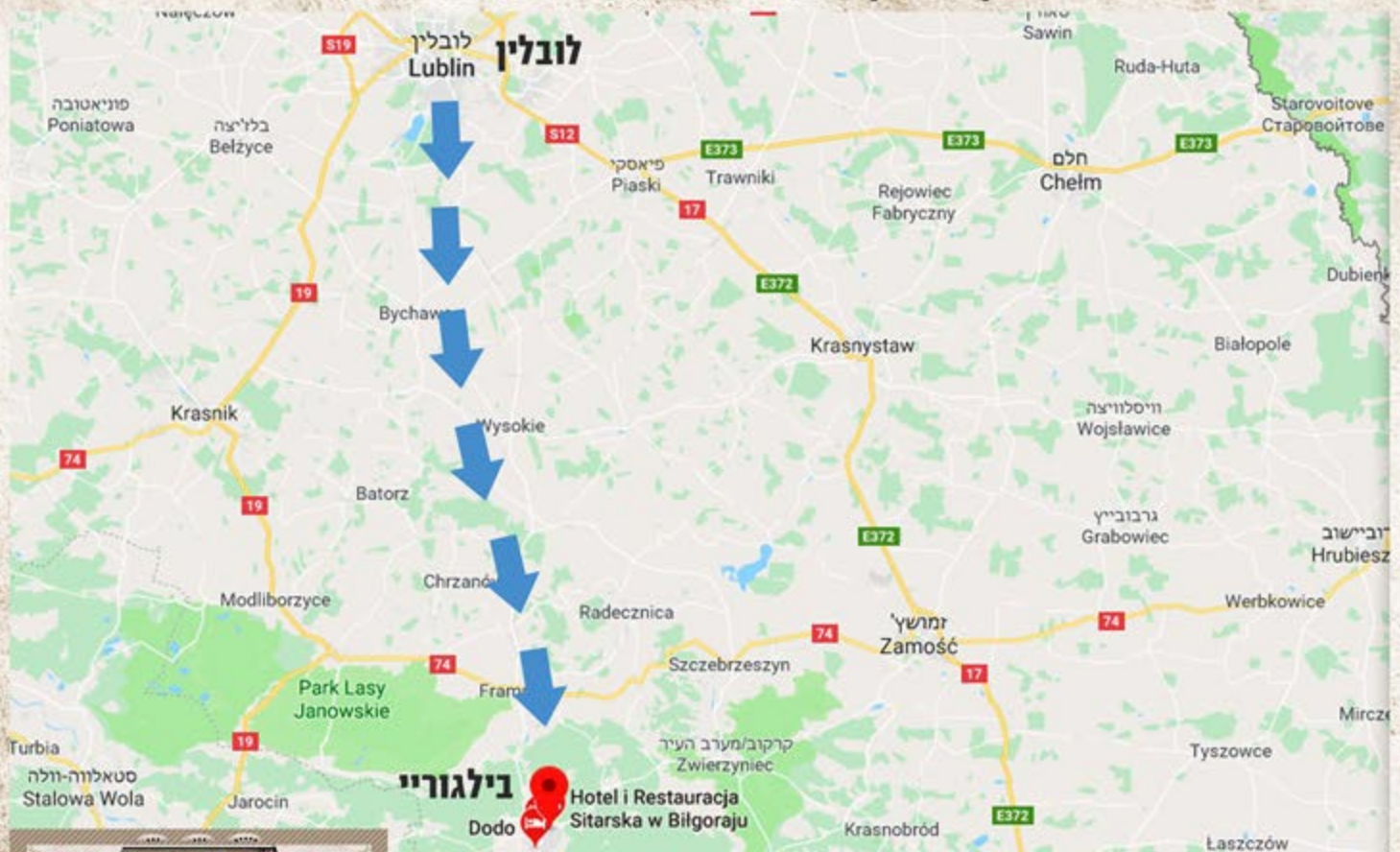

לסיום יום ארוך ומהנה....אנחנו בדרכנו מלובלין לבילגוריי

מרחק 87 ק"מ - כשעה וחצי נסיעה

למלון הבוטיק שלנו בבילגוריי (עיר הולדתה של אחא)

בילגוריי-קרקוב בילגוריי

היום הרביעי
יום ראשון
13.05.2018

בוקר טוב בילגוריי...

אמא בחזית מלון הבוטיק שלנו

טיפ לנוהג מבילגוריי לקרקוב וחזרה:
מומלץ לרוץ עם אחין 10 ק"מ על הבוקר ...

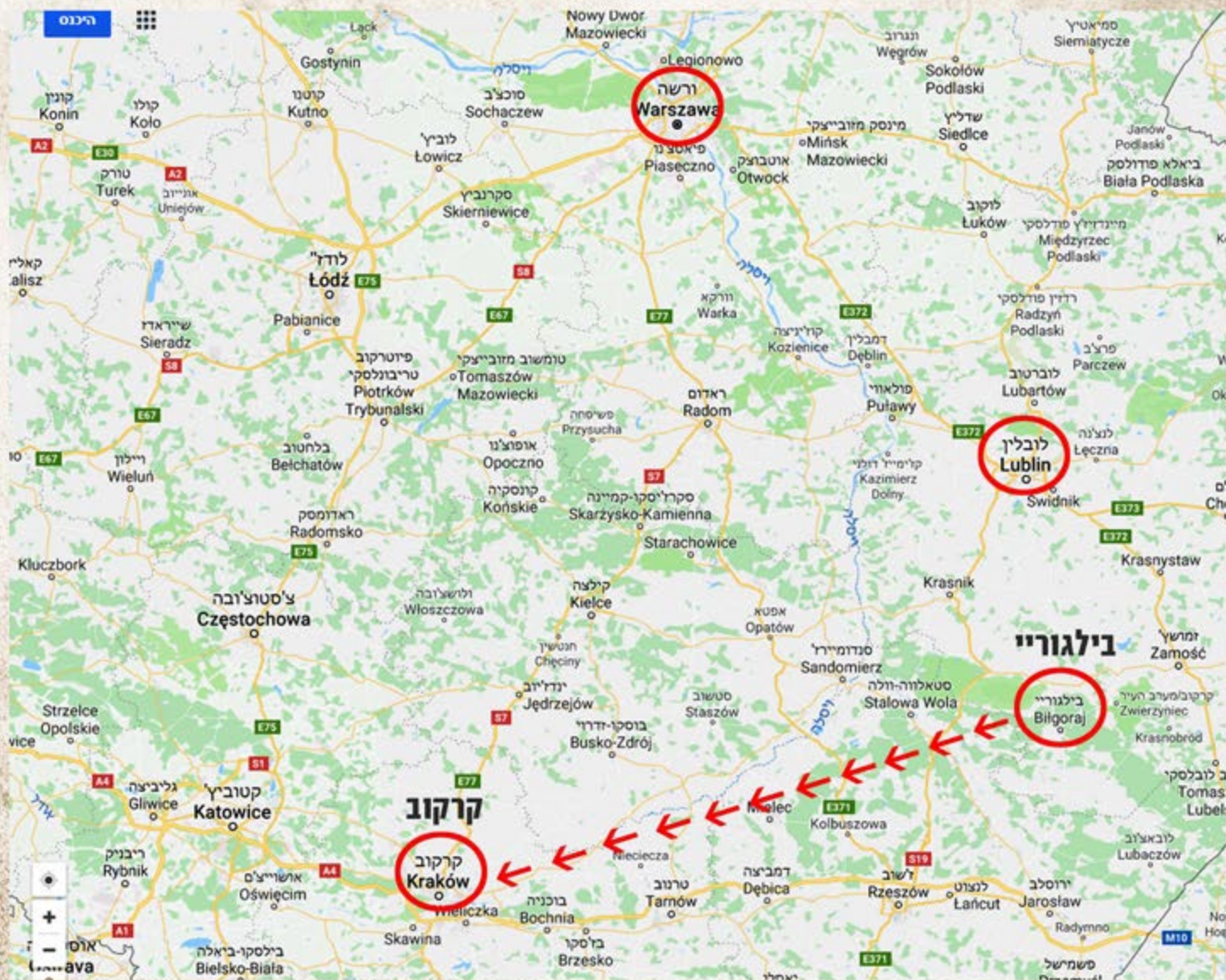
תחנת הרכבת בילגוריי

כאן הועלתה אמא שלנו (ילדה בת 3 בערך) על הרכבת על ידי הרוסים ולמעשה ניצלו חייה

הדרך לקרקוב

בזיליקת מריה הקדושה

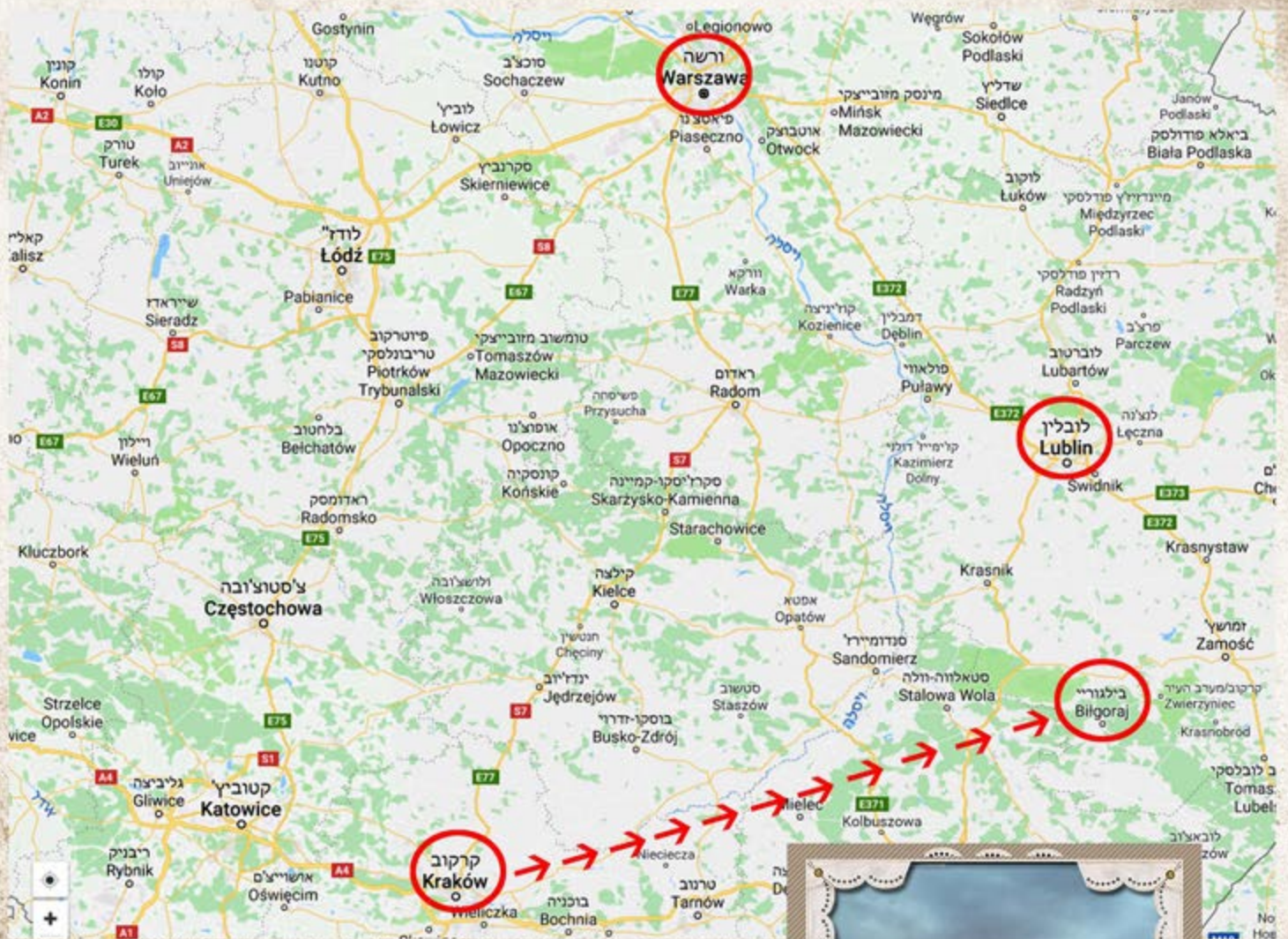

נהר הויסלה, חוצה את קרקוב לרוחב

נוסעים חזרה לבילגוריי

בילגוריי-ורשה

היום החמישי
יום שני
14.05.2018

היום האחרון מוקדש לבילגוריי אחה"צ ניסע לורשה - ונטוס לישראל

בילגוריי Bilgoraj היא עיר בדרום-מזרח פולין כ-90 ק"מ מדרום ללובלין, בירתו של מחוז בילגוריי. ראשית היישוב היהודי בעיר היא בסוף המאה השש עשרה, עת הותר ליהודים להתיישב בה. במהלך פרעות ת"ח ות"ט הושמדה כליל הקהילה היהודית בעיר.

היישוב היהודי בעיר חודש במאה ה-18, ובמהלך המאה ה-19 תרמו היהודים רבות לפיתוח הכלכלי של העיר. בתחילת המאה ה-19 הוקם בעיר בית דפוס עברי בידו משפחת קרונברג.

במהלך מלחמת העולם הראשונה סבלו יהודי העיר מהתעמרות חיילי הצבא הרוסי, ורבים מהם נמלטו ממנה. בנובמבר 1918 פרעו ביהודי העיר הנותרים חיילי הצבא הכחול.

בין מלחמות העולם התקיימה בעיר פעילות ציונית, בהובלת תנועות החלוץ ובית"ר, וכן פעלו בה אגודת ישראל והבונד. כמו כן, פעלו בעיר בתי ספר מרשת בית יעקב ומרשת יבנה.

בשנות השלושים התגוררו בעיר כ-4,600 יהודים רוב תושביה.

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה הגיעו לעיר פליטים יהודים ממערב פולין. ביום 6 בספטמבר 1939 הופצה העיר בידי הגרמנים. כתוצאה מכך, מספר מתושביה נהרגו, ופרצה בה שרפת ענק, שכלתה גם את בית הכנסת המקומי. ב-17 בספטמבר נכנסו הגרמנים לעיר, ועם כניסתם פינו יהודים רבים מדירותיהם. כמו כן, נלקחו יהודים לעבודות כפייה ובוצעו ביהודים מעשי התעללות, ביזה ורצח מצד הגרמנים. ב-27 בספטמבר פינו הגרמנים את העיר לטובת הצבא, האדום, אך כשבוע לאחר מכן שבו לעיר. במהלך שבוע זה נמלטו מהעיר כ-1,500 יהודים מזרחה.

עד מהרה הטילו הגרמנים תשלום כופר גבוה על הקהילה היהודית בעיר, תוך לקיחת בני ערובה להבטחת התשלום ויהודי העיר צוו להתייצב מדי יום לביצוע עבודות כפייה. בראש היודנט שהוקם בעיר מונה חיים מרדכי הירשנהורן, שנצטוו לספק לגרמנים רכוש ועובדים. באפריל 1940 צוו יהודי העיר לענוד סרט עם מגן דוד על זרועם, ובהמשך נשלחו עשרות יהודים מהעיר למחנות עבודה בסביבתה.

במחצית השנייה של 1940 הוקם בעיר גטו בין שני רחובות, אליו הועברו כ-3,500 יהודי העיר. בקיץ 1941 הפך הגטו לסגור, ויהודים שנתפסו יוצאים ממנו ללא היתר הוצאו להורג. במרץ 1942 הועברו 221 יהודים מהגטו לטרנובורג, ויהודים נוספים הועברו למיידאנק.

באוגוסט 1942 נערכה בגטו אקציה ראשונה, במהלכה למעלה מ-1,000 יהודים הועברו בעגלות לתחנת הרכבת בצ'רנישווה, ושם הועלו לקרונות משא, ושולחו למחנה ההשמדה בלז'ץ. בנובמבר 1942 נערכה בגטו אקציה שנייה, במסגרתה הועברו כ-1,500 יהודים באלימות קשה, ותוך רצח כ-200 יהודים במקום, לבניינים הסמוכים לבית העלמין היהודי העיר. מבניינים אלו הוצעדו היהודים רגלית אל תחנת הרכבת בצ'רנישווה, תוך רצח עשרות יהודים תשושים בדרך, ושילוח היתר בקרונות משא לבלז'ץ.

כ-70 עד 80 יהודים שהושארו בגטו לעבודות כפייה נכלאו בינואר 1943 בבית הסוהר המקומי. שם נרצחו הנשים, הילדים והזקנים, וכ-15 צעירים שולחו למחנה העבודה ינוביצה.

ילידי בילגוריי שהתפרסמו

חתן פרס נובל לספרות יצחק בשביס-זינגר, שאף מיקם בבילגוריי כמה מעלילות סיפוריו, וכן אחיו הסופר האידישאי ישראל יהושע זינגר ואחותו הסופרת האידישאית אסתר קרייטמן, מבנותיה המוכרות של העיר נזכרת גם רחל גליק לבית ברלינגרמן, שמאוחר יותר העתיקה את מקום משכנה לטישוביצה. רב העיר משנת 1926 ועד פרוץ מלחמת העולם השנייה היה רבי מרדכי רוקח, אביו של האדמו"ר מבעלז הרב ישכר דב רוקח.

השחקן ובמאי התיאטרון שמואל עצמון.
שמואל בן ארצי, אביה של שרה נתניהו.

המלון בבילגוריי - ריסטרקה

בילגוריי בשנות ה-30 של המאה ה-20

בילגוריי בשנות ה-30 של המאה ה-20

“כנול הבתיק הישנים
אלר היו ציני בימי ילדות
חלבו הרבה שנים,
חלבו הרבה שנים...”

"נולד הביתם כבר מתפורר
 וקירותיו נעלמים
 חלבו הרבה שנים,
 חלבו הרבה שנים..."

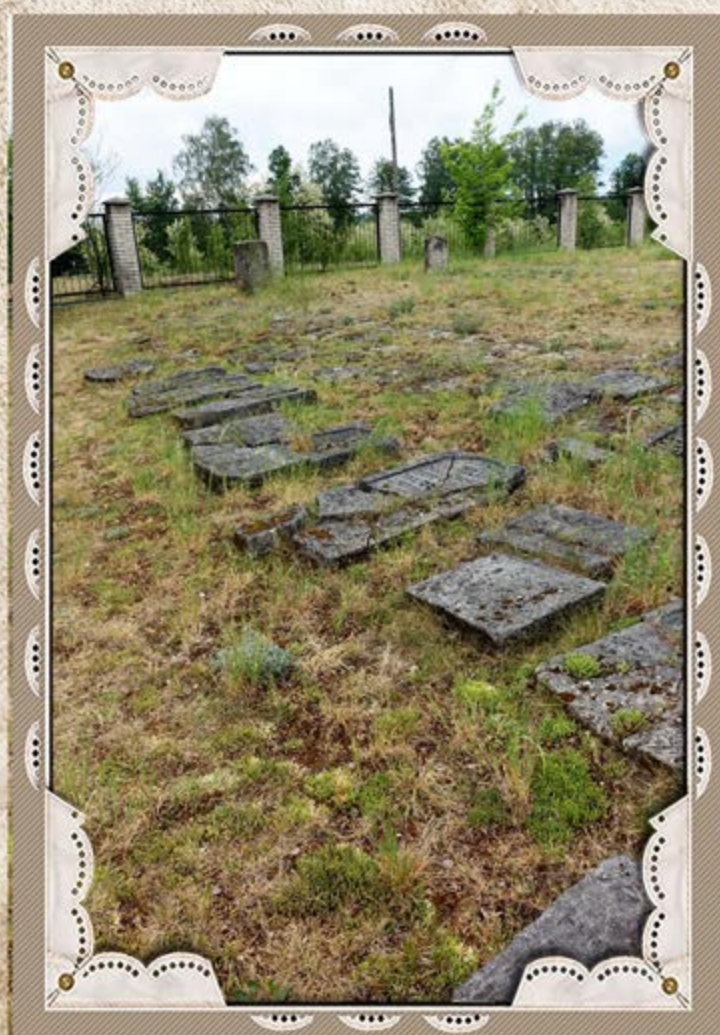
בית הקברות היהודי - בילגוריי

ארתור בארה נחמד מאין כמוהו. תושב בילגוריי, פולני נוצרי, לקח אותנו לסיור ביום האחרון להראות לנו כל מה
 שאפשר. הוא הגיע אלינו דרך אלקה, קרובת משפחה של אמא, שאביה פייבל גם הוא מבילגוריי. אלקה ובעלה
 כמו רבים אחרים, שייכים לארגון יוצאי בילגוריי בישראל והם בקשר רצוף וחם עם ארתור.
 כך הם מציגים אותנו: ארתור בארה
 "ידיד הנפש שלנו מבילגוריי, האיש שרקם את חלום קיר הזיכרון, האיש שנרתם כל כולו לארגון, לפתרון בעיות,
 הכתובת שלנו בכל בקשה, עיקרית כמו גם שולית, האיש שהתמסר לטיפוח הזיכרון של יהודי בילגוריי,
 אף שעד שהכיר אותנו לא ראה מימיו יהודי אחד בבילגוריי.
 האיש שעל אף היותו נוצרי, ראוי שיוזכר על ידינו כ"יהודי בר כבוד"...."

נקברו בקבר אחים כ-200 נשים צעירות יהודיות
 וכנראה גם ילדים מבילגוריי,
 שהגרמנים אספו יום אחד
 וסתם כך ירו בהן וקברו אותם יחד...
 ארתור לא בטוח שהמצבות אכן מלמדות
 על מי שקבורים שם

W TYM MIEJSCU ISTNIAŁY SYNAGOGA, CHEDER, MYKWA
I NAJSTARSZY Z TRZECH BILGORAJSKICH CMENTARZY ŻYDOWSKICH.
W CZASIE WOJNY ZOSTAŁY ZBEZCZESZCZONE I ZNISZCZONE
PRZEZ NIEMIECKICH OKUPANTÓW.

במקום זה שכנו בית כנסת, חדר, מקווה
והעתיק משלושת בתי העלמין של יהודי בילגוראי
בעת מלחמת העולם השנייה
הכובשים הגרמנים חיללו והחריבו אותם

IN THIS PLACE STOOD A SYNAGOGUE, "HEDER", THE RITUAL BATH
AND THE OLDEST AMONG THE THREE JEWISH CEMETERIES IN BILGORAJ.
DURING THE WORLD WAR II
THE GERMAN OCCUPIERS DESECRATED AND DESTROYED THEM.

במקום זה שכנו בית כנסת, חדר, מקווה
והעתיק משלושת בתי העלמין של יהודי בילגוראי
בעת מלחמת העולם השנייה
הכובשים הגרמנים חיללו והחריבו אותם

בילגוריי לאחר השריפה
"העיירה הייתה לבית עלמין גדול, הארוכות היו למצבות"

W TYM MIEJSCU W LATACH 1728-1941 ZNAJDOWAŁ SIĘ CMENTARZ ŻYDOWSKI,
KTÓRY WIOSNĄ 1941 ROKU ZOSTAŁ ZNISZCZONY PRZEZ NIEMCÓW,
A MACEWY WYKORZYSTANO DO BUDOWY DRÓG I CHODNIKÓW.
WE WZNIESIONYCH TUTAJ STAJNIACH W LISTOPADZIE 1942 ROKU PRZETRZYMYWANO
BILGORAJSKICH ŻYDÓW PRZED ICH DEPORTACJĄ DO NIEMIECKIEGO OBOZU ZAGŁADY W BEŁŻCU.

בשנים 1728-1941 היה במקום זה בית עלמין יהודי
אשר באביב 1941 הגרמנים החריבו
והשתמשו במצבות לריצוף כבישים ומדרכות.
בנובמבר 1942 יהודי בילגוראי נכלאו באורוות שהוקמו פה
לפני ששולחו אל מחנה ההשמדה הגרמני בבלז'ץ

THIS PLACE SERVED IN THE YEARS 1728-1941 AS JEWISH CEMETERY,
WHICH IN THE SPRING 1941 THE GERMANS DESTROYED
AND USED THE GRAVESTONES FOR PAVING ROADS AND PAVEMENTS.
IN THE STABLES SET UP HERE THE BILGORAJ JEWS WERE INTERNED IN NOVEMBER 1942
BEFORE THEIR DEPORTATION TO THE GERMAN EXTERMINATION CAMP IN BELŻEC.

בשנים 1728-1941 היה במקום זה בית עלמין יהודי
אשר באביב 1941 הגרמנים החריבו
והשתמשו במצבות לריצוף כבישים ומדרכות.
בנובמבר 1942 יהודי בילגוראי נכלאו באורוות שהוקמו פה
לפני ששולחו אל מחנה ההשמדה הגרמני בבלז'ץ

הגשר בבילגוריי שנחרט בזיכרונה של אמה

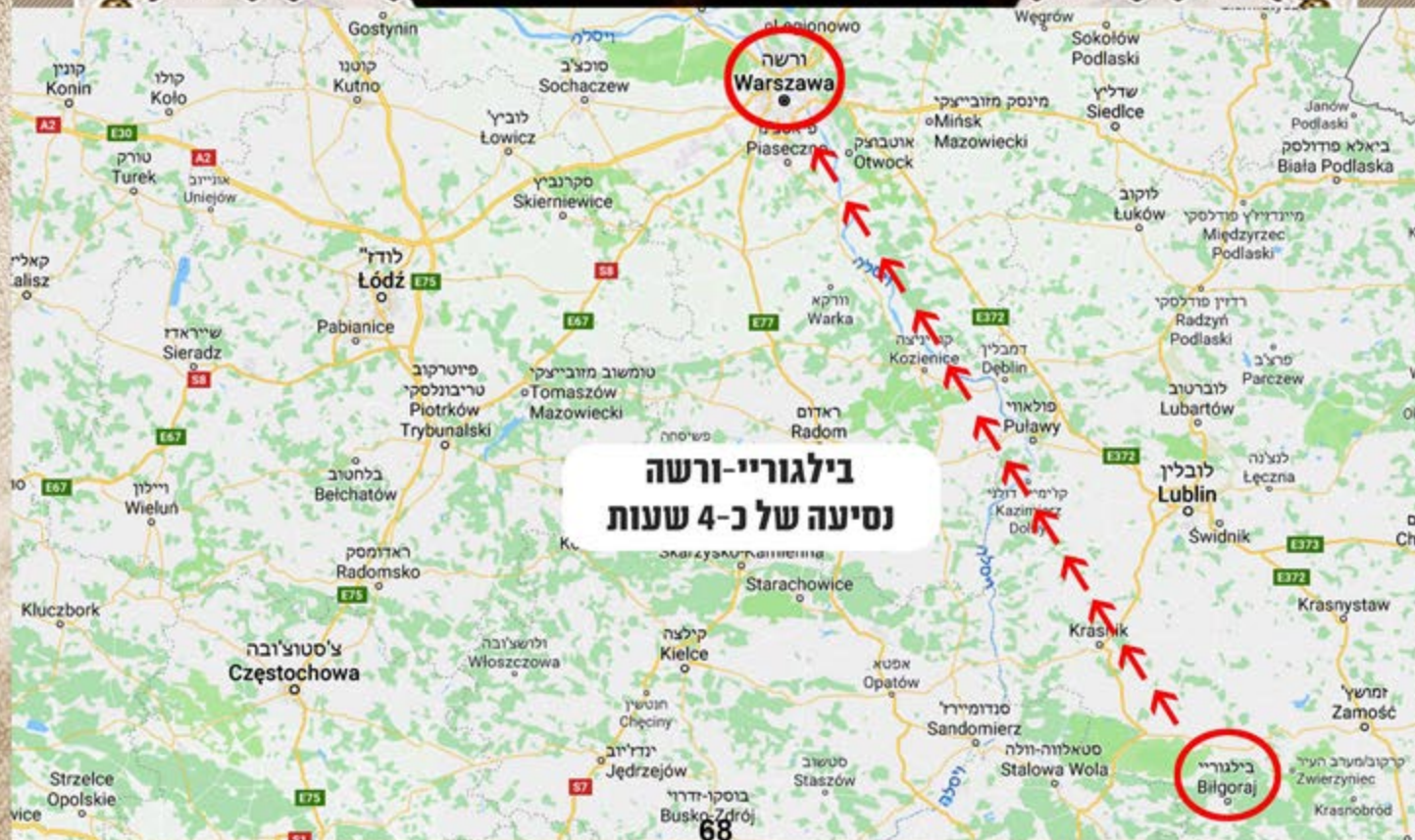

מתחם חדש בשלבי בנייה
לא כל כך הבנו מארתור מה זה המתחם הזה בדיוק
אבל זה כנראה משהו שמסמל רב תרבותיות.. (הוא, אגב, אחראי על המתחם הזה)

קפה אחרון במלון לפני הנסיעה לורשה והטיסה הביתה

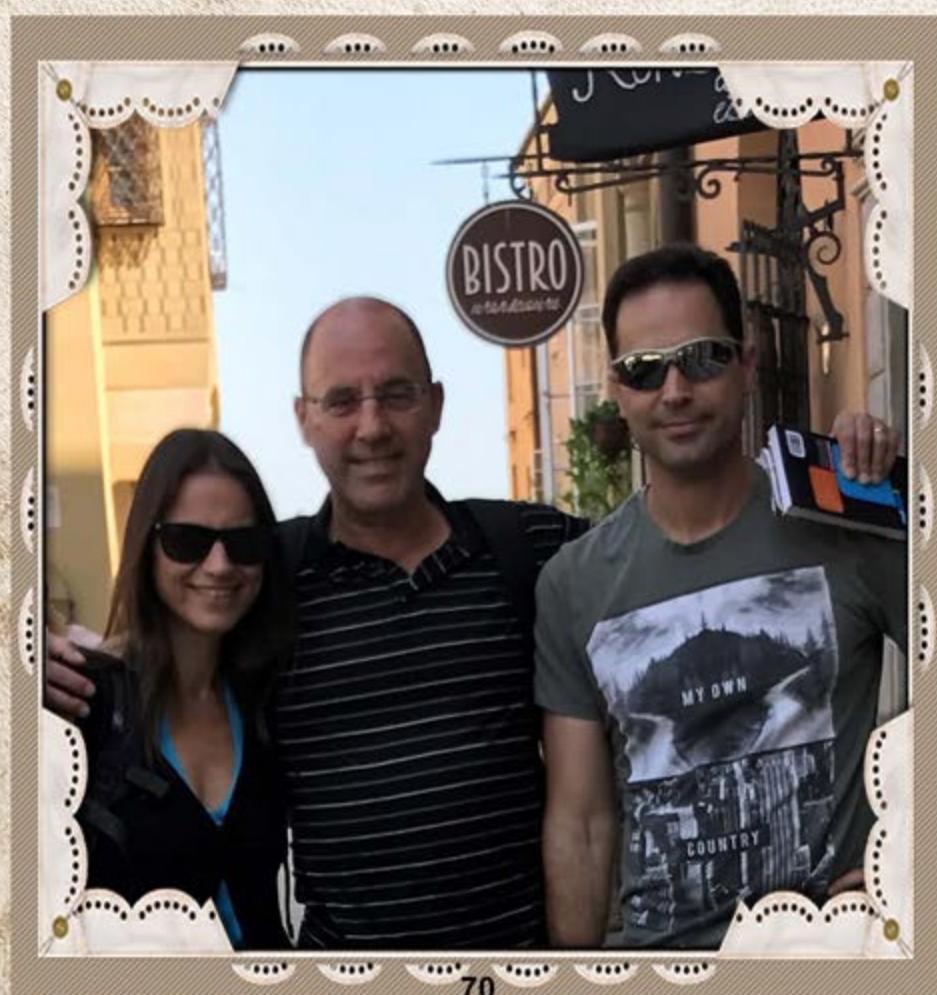

אמא צביה

איציק, חני ועופר

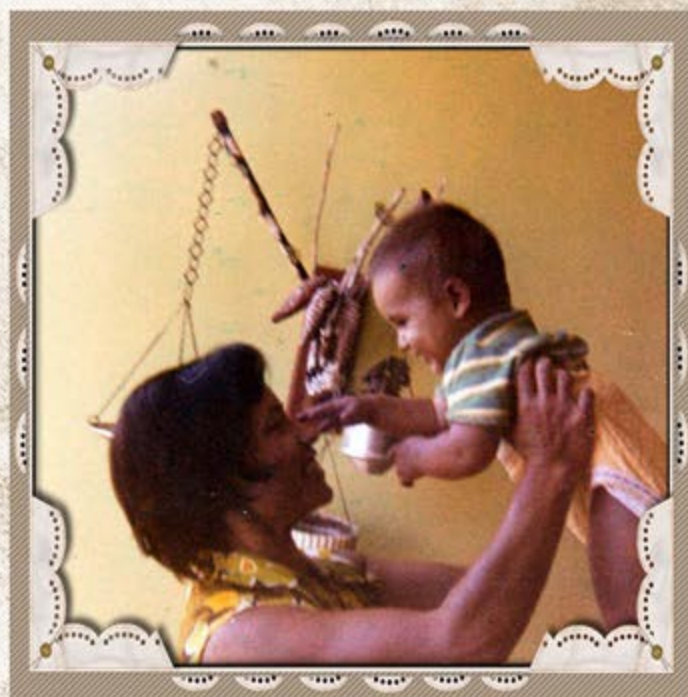
אמא ואיציק

אמא וחני

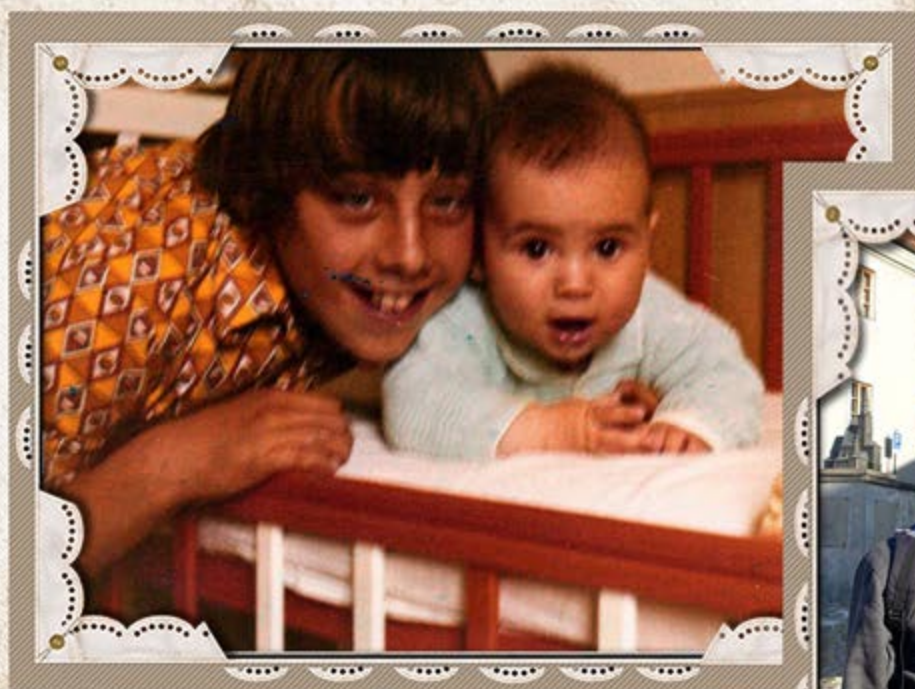
אמא ועופר

איציק וחני

איציק ועופר

חני ועופר

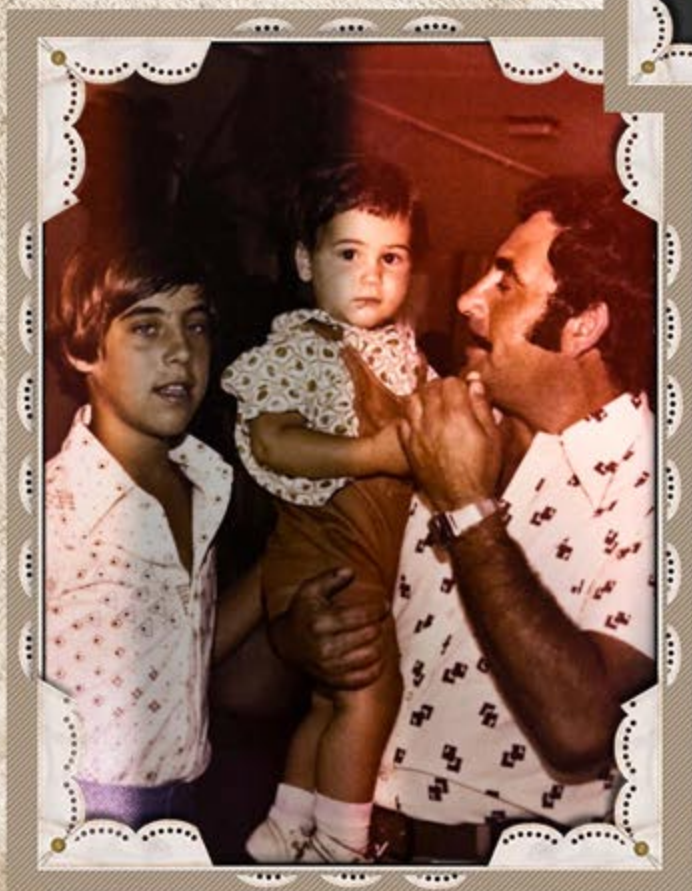

סבתא פסיה
אמא של אמא

גם אבא היה נוכח איתנו באופן מסוים...

מתוך ספר בילגוריי מארכיון בית לוחמי הגטאות (ואיפה אמא שלנו בין השורות...?)

הימים הראשונים עם הגרמנים

כאשר אני מתחיל להיזכר איך עירנו היקרה, בילגוריי, נראתה ומה עשו ממנה, הדם קופא בעורקיי. עיר, עם מוסדות, החדר "יסודי התורה", ישיבה עם יותר ממאה ילדים, אשר העיר מתקיימת בכבוד היהודים החסידיים, עם הרב מרדכי רוקח זצק"ל, השטיבל של רודניק על יהודיה היקרים, השטיבל של גער, עם יהודים כל כך יקרים כמו נחום וגנר עם ילדיו היהודיים. אהרן וויינברג, חנוך רטנברג, חנוך לייכטר, ישראל'קע וויינברג ויהודים לומדים אחרים, בעלי צדקה גדולים, מוכנים ועוזרים לכל יהודי נצרך בעיר. כאשר ברחתי מבילגוריי, פגשתי בשינאוא את ראש ישיבת בילגוריי, ר' יעקב אליעזר גולדברגר, הוא מאד בכה על החורבן הגדול. קול התורה אותו שמע בבילגוריי כמעט עשרים וארבע שעות – נדם.

עם כניסתם של הרוצחים הגרמנים לבילגוריי, הם הטילו פחד נורא על האוכלוסייה היהודית, תפסו לעבודה והכו אותם תוך כדי כך קשות. בערב מסוים תופסים לעבודה ואותי בתוכם, אנשי אס.אס. מעמידים אותנו ומובילים אותנו בסדר צבאי עד לחצר העירייה, שם פגשתי יהודים צעירים וזקנים, הם נשאו סחי בידיים חשופות, אשר אחרים, אספו בחצר. הגרמנים האיצו מאד ביהודים, התמונה היה כמו בין מלאכי חבלה. גם אני תפסתי לכלוך בידיים ורצתי אנה ואנה. רוצחי האס.אס. הסתדרו בשתי שורות ואנו היינו מוכרחים לעבור עם הזבל ביניהם וכל אחד קבל מהם בעיטה בצד ותוך כדי כך הם צחקו. אני משום מה הצלחתי להתחמק, כך שהם לא פגעו בי, לבסוף אומר איש אס.אס. אחד, בהצביעו אלי: "הכלב הזה עוד לא קיבל". הוא נגש אלי בכעס פראי ונתן לי בעיטה בבטן שחמישה חודשים אחרי זה עדיין הרגשתי אותה. אחרי זה לקחו אותי, יחד עם יעקב צוועק, נתנו לנו גרזן קטן, ועם זה היינו נאלצים לשבור ארון מעץ אלון חזק. אנשי האס.אס. הסתובבו הלך וחזור ואנו ישבנו בפחד גדול. פתאום בא אלינו אחד ואומר: האם אתם יודעים, יהודים, שכל היהודים מוכרחים להירצח. יעקל צוועק מתחיל להתחנן שיש לו אישה וילדים קטנים, עונה לו הגרמני בצחוק, שאין דבר, גם הנשים והילדים הקטנים מוכרחים להיות מחוסלים. לא יכולתי לתאר לעצמי שזו תהיה האמת, אך למרבה הצער הראה הזמן, שהם, הגרמנים ימ"ש, השמידו ששה מיליון יהודים הי"ד. דוד-משה בריק.

פרוץ המלחמה

ימי שמש האחרונים של אוגוסט דווקא קורנים, יפים, אף אם מפעם לפעם מנשבת רוח סתיו זועמת אשר מטאטאה את עלי הערמונים הצהובות ואז היא מיד נעלמת, כאילו לעולם לא הייתה ושוב זורחת השמש עם קרניה הנעימות המלטפות. כמו תחינה מתייסרת לפני פרידה, כאילו רצתה בכוחותיה האחרונים למנוע את רוע הגזרה, להסיר דאגה מהפנים, לחממם, לעודדם ליום חדש. העולם עדיין איננו שוקע, יהודים מדברים על פוליטיקה. מפחידים את האווזים, לא אלה ולא אחרים (ומתכוונים לפולין וגרמניה) יאחזו כל כך מהר בנשק. עברו הימים של פעם, איננו חיים יותר במלחמת עמדות, בהם שכנו בתעלות מגן, מכונמים, מגודלי שיער כמו קופים, שנים חיכינו לרגע המתאים לכבוש בצעקות "הורה" (בקרבות כידונים פנים מול פנים) את עמדות האויב. היום הזמנים שונים, היום עפות ציפורי פלדה באוויר וכותשות את האדמה. מבצרים ענקיים נעים עם צווארי רצח מזדקרים אשר יורקים וזורקים אש ועופרת. הם יכולים להרוס עולמות, ועכשיו, הנורא מכל - גזים! גזים חונקים, גזים שורפים, גזים אשר הגוף מתפרק מהם לחתיכות. וזה יש לשתי הארצות. הציפורים אינן צריכות לטפס דרך גדל תיל, הן עפות מעל ההרים הכי גבוהים כך שהסכנה שווה לשני הצדדים ועובדה זו לא תאפשר מלחמה בעצם במה כל העניין? בגלל מגפיים? (הכוונה למיצר דאנציג) הם כבר יסתדרו ביניהם. שנית, פולין הרי איננה לבד, יש לה חוזי הגנה ועוצבות של הצבא הפולני, כפי שאמר ראש הממשלה רידז - שמיגלי, אפילו כפתור לא ניתן! ככה דברו יהודים פוליטיקה, הקלו על ליבם, לא נתנו לסיוט המלחמה להתקרב אליהם, כי לאבות ואמהות היו בנים מפוזרים ביחידות צבא פולין, גמלאי הצבא, אבות לילדים צעירים היו חייבים להיות מוכנים לכל קריאה, ודווקא לכן לא רצו לתת להתקרב לכל מחשבה שמשהו מזה יכול להתרחש.

הימים של סוף החודש חלפו מהר, השמיים התחילו להתענן. הציפורים האחרונות עזבו במטט בשורות את הסביבה בדרכם לארצות החום. לא נתנו לאי שקט להתקרב אך הוא התגבר מאוד. צעירים ומבוגרים עמדו על יד החנות של טודרע ובמקומות אחרים, עם אוזניים כרויות, שמעו ברדיו את הנאומים הנזעמים, את השליטים הפולנים על החלטותיהם "שעל אדמה אחד אנחנו לא ניתן". בטוחים בעצמם, אפילו אם תפרוץ מלחמה ננצח בה. קור וחום, הזדעזעות וניחומים הרעידו את האנשים. אחרי הנאומים, בשמעם את ההמנון הלאומי [ארבעת המלים הראשונות של ההמנון], התפזר הקהל לביתו, שכן לשכן, ושוב לעסו על אשר שמעו.

לא רק המלחמה קדחה במוחות היהודים, הייתה גם דאגה נוספת, הפחד מהשכנים הפולנים, הם, הפטריטים הגדולים, עוד בטרם פרוץ הסערה, הסתובבו גאים, עם פנים מלאים שמחה והצהירו לגמרי בגלוי "רק תתחיל המלחמה ואנו נתחשבן עם היהודים".

ודווקא הפנים הצהולות, העיניים החודרות, הלכו ודחקו את התקווה האחרונה שיהודים ניסו להשלות בה את עצמם שמלחמה לא תפרוץ.

ביום החמישי האחרון, אוגוסט 1939, הרגישו כבר בעליל שמתקרבים לדבר מה, אך למה איש לא ידע. העיר נמצאה כמו לפני התרחשות גדולה. המסחר ביום היריד היה ירוד, שווה נפש, חלש, לא עם המרץ הרגיל למרות שעקרות הבית קנו יותר מהרגיל. מדוע ככה איש לא ידע, סתם הרגשה מוקדמת הכתיבה את המעשה. מי היה יכול לחזות, שאי שם, בקן צפעונים, בתחתית קיום הציביליזציה האנושית, עומד השטן הפראי עם שעון בידו וממתין להיוולדו של האחד בספטמבר 1939 האומלל, כדי לפתוח את שערי הגיהנום שהדמיון האנושי כלל לא מסוגל היה לתפוס.

ביום ששי, י"ז אלול, האחד בספטמבר 1939, בשעה ארבע לפנות בוקר, התחילו הפצצות הראשונות להעיר את העם הפולני, ידידי האתמול של גרמניה, של היטלר, המארחים של גרינג והמטה שלו, העירו אותם ואמרו להם שהמלחמה פרצה. במהירות הבזק, עם זריחת החמה, התפשטה הבשורה בכל רחבי המדינה וגם לבילגוריי הגיעה. אפלה, מרה שחורה ובכי תמרורים עטף את הבתים. אמהות רצו לבתי המדרש ולבית העלמין להתחנן על הקברים, לבקש על נפש ילדיהן שיינצלו.

אנשים נעשו עוד יותר עצובים תחת רושם הרעש שהקים קאסיבוצקי בחלקי העיר השונים, הוא קרא לאוכלוסייה והקריא בפניה את פקודות העירייה לגיוס השנתונים השונים בקשר לפריצת המלחמה.

בזמן ההוא נראה הפולני המשופם רציני יותר, הוא קרא כל מלה בהתאמה, בדגשים, ברצינות יתרה הוא הקריא את המילים "הצבא הפולני" ברצותו להוכיח בזה התקדמותה של המדינה ולהוסיף מרץ לאלה שצריכים בשעות הקרובות להתחבר אליה. כאשר גמר את הקריאה, רצינותו לא פגה, אף בדיחה, אף חרוז כפי שהיה רגיל, לא יצא מפיו. בצעדים מהירים הוא עזב את הכיכר לאזור אחר בעיר. שם הוא אסף קהל ושוב עשה רעש.

לא רק סביב קוסיבוצקי התאספו אנשים. המונים עמדו רתוקים למודעות אשר הודבקו בכל המקומות. בקראם את הפקודות לגיוס, כל אחד ראה את עצמו כאילו נדון. האם זה יכול להימנע ממני? כמו בין להבות חיפשו עיני הורים, תעו, חיפשו מוצא, חיפשו הצלה לבניהם, אותם יאבדו כבר במלחמה.

אווירת מלחמה בבית, ברחוב, בבית הספר, בבית המדרש, אין עבודה, אין מסחר, אין חיידר. הכול משותק, כאילו מת באחת. רק פה ושם נפתחת דלת, חומק ממנה בחור עם חבילה ביד, ומביט סביבו מספר פעמים, בחלל השחור של הפתח נשארו עומדים כחנוקים אמא ואבא, האחים והאחיות עם עיניים לחות וידיים מושטות, כאילו נתלש מהם היקר ביותר.

המתח גבר עוד יותר בערבים, כאשר השמש נעלמה באופק, אור היום כבה כמו נר, והותיר אפלה שחורה. כל העיר נראתה כמו בד שחור פרוס עליה, הרחובות לא מוארים, החלונות אטומים עם התריסים, שלא יפרוץ מהם שביב אור חס וחלילה ואם האויב יטוס מעליה הוא לא יכיר את העיר.

יושבים ולכודים, שקעה העיר במרה שחורה של הלילה. רק פה ושם הסתובבו זוג שומרים, אשר שמרו על עמודי הטלפון שלא יינזקו על ידי מרגלים.

כמה ימים אחרי פרוץ המלחמה הוצפה העיר על ידי גל גדול של פליטים יהודים. הם באו בכל מיני דרכים, מעונים, עייפים, אנשים שיש להם בתים משלהם, רכוש משלהם, את זעתם ודמם, עובדים קשה כל ימיהם, הכול כבר אבוד. אלה היו לרוב, אנשים מטרנוב ומסביבת קרקוב. הם סיפרו, שבגלל המהירות בה התנפלו הצבאות הגרמניים, ההסתערות קדימה לנפץ כל התנגדות של הצבא הפולני, גדודים שלמים נכנעים על קציניהם לגרמנים, בפתחם את הדרך לצבאות הגרמנים. כל אחד הזדעזע בשמעו את סיפורי הפליטים, נעשה ברור שכל קווי ההגנה נפרצים. אנשים נעשו חסרי אונים. בינתיים התחילו להרגיש בעיר מחסור במצרכי מזון, ליושבי הקבע עדיין היה, כי כל אחד הכין עצמו. גרוע יותר היה מצב הפליטים למרות העזרה שקבלו הם עמדו בתורים ענקיים על יד המאפיות ללחם. בצרכים האחרים התחלקו איתם התושבים הקבועים כמו עם קרובים ממש, בישלו עבורם, הלינו אותם, כמעט ולא היה בית ללא פליטים. הדאגה לאנשים הקיפה את כולם. אלה היו עקבות המלחמה הראשונים, התמונות הראשונות של סבל ובדידות.

ביום רביעי, השישה בספטמבר (כ"ב אלול), כאשר יהודי בילגוריי עמדו עם מעדרים וחפרו תעלות הגנה, לא רחוק מהרכבת הקלה, נשמע פתאום רעש ברור של אווירונים. הם טסו גבוה מאד, קשה היה לזהות את לאומיותם. רק כאשר נשמעה שריקה חזקה של נפילת הפצצות החותכות את האוויר, ונשמעו התפוצצויות, הבינו שמפציצים אותנו. האזעקה העירונית התחילה לילל כבר אחרי הכול, יהודים לא סבלו, אנשים ברחו בבהלה בחפשם מסתור טוב יותר. הרחובות התרוקנו, האנשים שכבו עם דפיקות לב במחבואיהם. בפחד ממטס נוסף שכבו עד שבאה צפירת ההרגעה. ביום חמישי היה שקט, שום יריד לא התקיים, אנשים הסתובבו תחת הרושם של ההפצצה של אתמול. הרגישו שהמלחמה הגיעה גם לבילגוריי.

יום שישי, שמונה בספטמבר, (כ"ה אלול) לא נראה כמו קודם. בעלות הבית התכוננו לעשות שבת, אך לא עם החשק והשמחה של טרם המלחמה. כל תנועה הייתה חסכונית, בשקט, ללא רעש בכדי לא להפריע לשבת, הכול נעשה מהר, להיות מוכנים עד כמה שאפשר יותר מהר.

בשעה עשר בבוקר שוב שמעו רעש חזק בעיר. בשמי בילגוריי הבהירים נראה להק של מטוסים גרמנים. מיד שמעו התפוצצויות אדירות, האחד אחרי השני, נוצרה בהלה איומה. אנשים רצו מבלי לדעת לאן, נפלו, קמו והמשיכו לרוץ. נשים התעלפו, התעוותו. ילדים רעדו מפחד. תבהלה ופחד בלתי נתפשים. ככה זה החזיק את האנשים עד שרעש המטוסים התרחק. עד שהסכנה חלפה זמנית.

עשרות פצצות הוטלו באותו זמן בחלקים השונים של העיר: אצל יצחק ווירצר הושמדה כל הדירה. אצל נטע קרונברג בגינה נפלו שתי פצצות אשר הפכו את כל החצר, לא נשארה בבית אף שמשה שלמה. ברחוב הצדדי השני, בגן של נתן מימון הסתתרו השכנים בין עצי הפרי. באותו זמן הסתובבו הציידים האוויריים וזרעו הרס בכדוריהם.

השרפה

יש ומאורע מימי ילדותך נחרת עמוק כל כך בזיכרוןך עד שאינך יכול להשתחרר ממנו כל ימי חיך. קורים דברים בחיי אדם אשר לא ישכחו יותר לעולם כזה היה המקרה מילדותי המוקדמת, פריצת מלחמת העולם השנייה, "השרפה בבילגוריי".

ביום שני, כ"ז אלול, באחד עשר לספטמבר 1939, יום שמש סתווי נאה, אני שיחקתי עם ילדים אחרים בחצר, זעזוע העיר אותנו ממשחקנו, האזעקה וצליל הפעמון העירוני – בילגוריי בוערת! מיד אפפו לשונות האש את הרובע היהודי על יד רחוב הגשר, בית המרחץ בוער! זה קרה בדיוק בזמן שהמרגל הגרמני חזה מראש, השרפה הייתה מעשה נקמה על הריגתו של המרגל מילר.

לא הספיקו להתמצא מאין התחילה השרפה וכבר עמד חצר בית הכנסת בלהות, רחוב ברוק, רחוב באגנע, רחוב שעווסקי, רחוב פילסודסקי, הלהבות תופסות את כל מעגל השוק ומתפשטות לרחוב קאשציושקי. אנשים מתרוצצים בלהבות העיר הבוערת, מבולבלים, בילגוריי בוערת! ראשית מצילים את הנפש מהבתים. כלי מיטה, רהיטים, כלי מטבח, בגדים, הכול מתגולל תחת הרגליים ברחובות ואחרי זה נשרף בחום השרפה הנוראה של עמודי החשמל הנופלים אחד אחרי השני.

אנשים עומדים מבולבלים עם ידיים חרוכות ומביטים איך רכושם שנצבר בשנות עמל עולים בעשן. אפילו לא היה במה לכבות את האש. (מיד בפרוץ המלחמה עזבו מכבי האש עם כליהם את המקום).

המוני אדם, נשים וטף, בשאתם שרידים מהתחולה שניצלה, עטופה בסדינים לבנים, עזבו את העיר בריצתם דרך האפרים לנהר או דרך סמטת גוש לשדות.

אבי ז"ל, ביקש מאמא ומהילדים שירוצו, כמו כולם, לנהר והוא עצמו ואחרים חזרו העירה לעזור להציל את מה שניתן. הבהלה של האנשים, בכי הילדים, צעקות הנשים הצילו, בוער, בילגוריי בוערת, שיסעו את הרקיע.

כאשר הבטנו אחורה ראינו תמונה נוראה, כל העיר היא בליל שלם של ענן שחור ולהבות אש ענקיות בולעות בית אחרי בית ועולות למרום. במשך שעה עמדה כל העיר בלהבות כמו אבוקה עם כל הרכוש היהודי.

כאשר היהודים באו לחצר בית הכנסת, הם ראו איך האש פורצת דרך החלונות, ללא מחשבות יתרות הם נכנסו במסירות נפש לבתי המדרש הבוערים להציל את ספרי התורה. כל פעם יצא יהודי, כמעט בחלשות, המום, עם בגדים וזקן שרופים ונשא ספר תורה חרוך.

בזמן השרפה ניסה האספסוף הפולני, ניצל את ההזדמנות לפרוץ לחנות של טודרעס לאנג ולהתחיל לבזוז את התכולה. מיד הגיע המשטרה וירתה בפורצים.

כאשר הלהבות התפשטו לכל העיר שמעו קול של מפציצים כבדים אשר חיש מהר התגלו כלהקת מטוסים אשר השליכו פצצות תבערה אשר גרמו ביתר שאת להתפרצות פראית של האש תוך כדי רעש נורא.

בגומרם את עבודתם בעיר, טסו המטוסים מעל לשדות, בהם התגוללו יהודים חרוכים. נוצרה תבהלה שאין לתאר. אנשים החלו לקפוץ לנהר, נשים, בחבקם ילדים מבוהלים נפלו על האדמה ברצותם להצילם. המטוסים ירדו נמוך מאד וירו ביהודים המבוהלים.

אנשים התחילו לרוץ בבהלה לחורשה הסמוכה שהייתה קרובה לטחנה של שיינוואלד.

דממת מוות שררה בחורשה. פה ושם שכבו ילדים, עטופים בסמרטוטים ששרדו מהשרפה ורעדו מקור. הבכי היחיד היה איפה אבא.

רד הלילה. באוויר נישא ריח עשן מסריח וכל העיר נראתה כאבוקה דולקת. טל קר כיסה את כל הסביבה. כל פעם נשמעה אנחה כבדה. האנשים החלו להרגיש את גודל האסון. לפני שעות מעטות הם היו בעלי בתים, עתה הם חסרי בית.

כאשר הלילה החל לרדת ראינו קבוצת יהודים מתקרבת אלינו, וביניהם הכרתי את דמותו של אבי.

אני לא אוכל לשכוח לעולם את מראהו של אבי אז, כולו שחור, הבגדים שרופים, שערותיו סתורות, בנושאו בידו דבר מה עטוף בטלית שרופה בחלקה. התחלנו לצעוק אבא והוא ניגש אלינו.

כאשר הוא הגיע אלינו ראינו שהוא נושא את ספר התורה החדש ש"המזרחי", עצמו יזם את כתיבתו והכניסו ברוב טקס לחדר "יבנה".

הוא סיפר שכאשר הוא, עם עוד יהודים, עמדו והצילו את אשר בער אצל יצחק מאיר ווארשאניאק צעקו שהאש עטפה גם את רחוב קאשצ'עלנע, הוא נזכר ששם ישנו חדר עם ספרי תורה אשר ניצלו מהאש והוא רץ מהר לשם. בהגיעו, הוא ראה שגג הבניין בוער ועשן שחור מיתמר מהחלון, ללא מחשבה שנייה הוא נכנס דרך חלון צדדי, החדר עמד כבר בלהבות, הוא ראה שפשוט יהיה בלתי אפשרי להגיע, הוא חטף מהר את ספר התורה ויצא מהחדר הבוער. הדרך חזרה כבר היתה קשה יותר, כל הסביבה כולה עמדה בלהבות, אי אפשר היה לעבור. רק הודות לכובע ולטלית שהיו ספוגים מים עלה בידו לפרוץ דרך הלהבות ולהגיע אלינו. כל הלילה שכב הקהל בשדות ורעד מקור. הנחמה היחידה של אבי הייתה שספר התורה ניצל. למחרת בבוקר, כאשר השמש רק החלה להראות פניה מתחת לאופק, שמעו את הבכי. יהודים, כולנו נשרפנו, עונש נורא מבורא עולם!

אנשים העירו את ילדיהם אשר ישנו כל הלילה על התכולה שניצלה. הם ארזו את הכול והתנהלו העירה. מי לביתו השרוף, מי לקרוב או למכר שביתו שרד.

תהלוכה עצובה של אנשים עם חבילות על הכתפיים. יהודים, שבמשך יום אחד איבדו את הכול, נשרפו, נשארו ללא גג מעל ראשם, ללא פרנסה.

כאשר הגיעו העירה, האימה הקיפה את כולם. זה נראה כמו אחרי התפרצות הר געש, מלמעלה פיח לבן ומתוכו פורצים מדי פעם לשונות אש ועשן, קשה ללכת, לא מכירים רחוב. מתחת לרגליים מתגולל רכוש יהודי. כל העיר מונחת לפניך כמו חורבה גדולה.

שמואל עצמון (ווירצער) שחקן

בילגוריי אחרי שרפה

למחרת אחרי השרפה התהלכו אנשים שבורים בין החורבות, אספו דבר מה שעוד היה לו ערך כל שהוא, סחבו שקי קמח וסוכר שרופים בחלקם ודברים אחרים.

אנשים התחילו אט אט להסתדר. מי מהם נכנס למכר, לקרוב, או שכרו דירה אצל נוצרי שדירתם לא נשרפה. מיד התחילו לחשוב על העתיד. אספו קרשים, אבנים, לבנים והתחילו לבנות גג מעל הראש. יואל האופה (ווייס) היה מהראשונים, כבר ביום השלישי אחרי השרפה הוא התקין את מאפייתו החרבה והתחיל לאפות לחם.

ביום רביעי (כ"ט אלול), השלושה עשר בספטמבר 1939, נסוג הצבא הפולני ולאסוננו הרב קבע את המטה שלו בבילגוריי בבניין בבית הספר. חיש מהר הגיעה להקת מטוסים אשר התחילו להפציץ את העיר. כולם התרוצצו מבוהלים ללא שתהיה להם אפשרות להתחבא. בגומרם את עבודתם השטנית - הסתלקו. נוצרה בהלה איומה, אנשים התעשתו ויצאו לרחוב להיוודע איזה נזק גרמו ההפצצות. נודע על שלושת הקרבנות הראשונים אשר נפלו על יד הטחנה של שארף: ישראל שארף, שארף והערש יחזקאל הארמאן נפצע קשה בראשו, פגיעה אשר ממנה מת כעבור יומיים.

ביום חמישי (א' דרה"ש ת"ש), הארבע עשר בספטמבר העיר הייתה מלאה בצבא פולני אשר נסוג בבהלה גדולה. היהודים, בהיותם תחת רושם ההפצצה של אתמול, עזבו את בתים ויצאו ליערות הסמוכים ועובדה זו ניצלו החיילים. הם פרצו לבתים היהודיים ובזזו מכל הבא ליד, כאשר היהודים המעונים, הרעבים חזרו לעת ערב לא מצאו דבר בבתיהם ביום ששי (ב' דרה"ש), החמישה עשר בספטמבר ירד גשם דליל בחוץ. יהודים התכנסו, שכן ועוד שכן, כדי להתפלל במניין, כבר חיכו ללילה, היו אומרים שבליילה הם לא יכולים להפציץ, והנה, נשמע פתאום רעש מטוסים כבד אשר קרע את האוויר. הגיע להק מטוסים והתחיל להפציץ את העיר. נפלו מספר פצצות שהחריבו מספר בתים על יושביהם, בבית של יהושע קלעזמער (זייפער) נספו כשלושים איש, גברים, נשים וילדים.

כאשר המטוסים חלפו התאסף מיד במקום ציבור גדול. רושם נורא עשה כל האתר, בולי עץ, אבנים ולבנים היו מעורבבים עם ידיים ורגליים אנושיים. היללות והבכי הרקיעו שחקים.

הקהל שהתאסף התחיל להוציא את הגוויות מתחת לחורבות. הוציאו את: שמאי אדלר ואשתו, בערשטע סטולר (יעגענגראן) ובתה, מנדל ערלעך ואשתו (היא נשארה בחיים), דבורה היטער (שיינזינגער) עם בתה, יהושע זייפער וילדיו, בעריש פלאמענבוים, נכד של דוד טייער ואחרים.

הוצאת ההרוגים מתחת לחורבות נמשכה עד מאוחר בלילה. התרחשו מחזות קורעי לב כאשר קרובים הכירו את יקיריהם. שמעו את הבכי בכל רחבי העיר.

אספו את כל המתים, הניחו אותם בבית של רב העיר (אשר לא נשרף בשרפה), כדי להביאם אחרי החג לקבר ישראל. אנשים התכנסו והתפללו במניין, אך האווירה החגיגית נעלמה. סיימו בלב מלא "תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה". בצעדים שקטים התפזר הקהל למשפחותיהם שחיכו בקוצר רוח.

שבת, (ג' תשרי) הששה עשר בספטמבר, התקיים קרב קשה על בילגוריי. באמצע העיר עמדו חיילים פולנים עם מקלעים כבדים וירו כדי לעכב את הצבא הגרמני, שהסתער קדימה, בכדי שהצבא הפולני יספיק לסגת. רעש התותחים הכבדים של הגרמנים אינו נפסק, כל פעם חולף בשריקה פגז גרמני, במעופו מעל ראשי האנשים, נופל פגז באחד הבתים ששרדו. ברחוב בית הכנסת. הבית מתחיל לבעור, האש אופפת חיש מהר את בית הרב בו מונחים המתים. ברגעים ספורים כל הבית בוער. לא הספיקו להוציא את הגוויות וכולן שם נשרפו. אחרי הצהריים, עזב הצבא הפולני את העיר, מיד הוקמה משטרה עירונית אשר הסתובבה בעיר והשגיחה שלא יבצעו התנפלויות וגניבות. דממת מוות שררה בעיר, ברחובות חושך, ללא תאורה, נשמעים רק הצעדים של שומרי הלילה המסתובבים בחוץ.

היהודים שכבו בבתייהם עם אוזניים כרויות בכדי לשמוע כל רחש מהרחוב. שכבו לילה שלם רתוקים לחריצי התריסים והיו ערים לכל תנועה. מחשבות עצובות קדחו במוחות בחשבם מה המחר יכול להביא. ביום ראשון (ד' תשרי), השבעה עשר בספטמבר 1939, בשעה שמונה בבוקר נראו הפטרולים הגרמנים הראשונים על אופנועיהם. הם סבו סביב השוק ואחריהם באו ג'יפים משוריינים, בכל ג'יפ ישבו ארבעה גרמנים, אחריהם באו משאיות, חיל רגלים, טנקים ויחידות אחרות. העיר התמלאה בחיילות נאציים. נשמעו פקודות הקצינים הנאציים. הצעקות אשר חתכו את האוויר חדרו דרך החריצים הצרים והרעידו לבבות היהודים. כבר הבינו בידי מי נמצאים.

מיד התחיל ליהודים עינוי אמיתי. חוליגנים של גויים הסתובבו בעיר והצביעו לצבא הגרמני על בתי יהודים ובכל בית שמעו מיד את הקריאה: "לפתוח!" נכנסו חיילים גרמנים חמושים והתחילו לבזוז. דברים טובים לקחו לעצמם, דברים פחות טובים חילקו לביריונים הפולנים שהלכו איתם ועזרו להם בעבודתם הפושעת.

כל יום תפסו יהודים לעבודה. העבודה היתה לכסות בורות שגרמו הפצצות. בעת העבודה הם היו מכים בקתות הרובים: מאחר והיהודים הוחזקו בעבודה יום שלם הם חזרו לבתיהם חבולים וזבי דם. הרוצחים הגרמנים פרצו לחנות הסיטונאית של ליפא וואגשאל ושדדו את הסחורה. בשעת מעשה הסתופפה האוכלוסייה הפולנית מסביב אשר התחלקה עם הפרודוקטים. היתה בושה לראות איך השכנים הפולנים שלנו סוחבים את הרכוש היהודי.

כל בוקר הם היו מתפרצים לבתי היהודים, במכות מקתות הרובים הם היו מגרשים את היהודים חצי ערומים לעבודה. הנאה מיוחדת היתה להם כאשר תפסו לעבודה רופאים יהודים, מהנדסים או אחרים מתוך האינטליגנציה. את העבודה הקשה ביותר כגון לנקות שירותים בידיים נתנו להם. אחרי זה הכו אותם נמרצות. בעשרים ושתיים בספטמבר (ט' תשרי, ערב יוה"כ) הם תפסו כל היום יהודים לעבודות שונות וקשות. כאשר ירד הלילה, ננעלו יהודים בבתייהם, הדליקו נרות יום כפור ובבכי עצור התחיל כל אחד להגיד "כל נדרי", אז התחילו הרוצחים הגרמנים לפרוץ בית בית, להכות ברצחנות ולשדוד מכל הבא ליד.

כאשר ישבנו ככה בביתנו, נעולים, סביב גויות של אחינו ברוך, אשר נפטר ערב יום כפור בשעה ארבע לפנות בוקר, שמענו דפיקות חזקות בדלת אשר יצאה לרחוב קאשציוסקי. עשינו עצמנו כלא שומעים. כאשר הדפיקות התגברו ניגשתי לדלת ושאלתי "מי שם? אז שמעתי את הקול הרצחני "לפתוח!"

רק פתחתי את הדלת נכנסו שני גרמנים עם אקדחים בידיהם. נשארנו כולנו בפחד מוות. אותי הם דחפו בחוזקה. עפתי עם הראש לקצה השולחן וקבלתי מכה חזקה. ההורים פתחו בצעקות הצביעו על הגווייה המונחת לפנינו. הם הורידו את הכסוי מהמת, ציוו על אבי לקחת נר וללוותם לקומה ראשונה, באמרם שהם מחפשים לחם. לאחר חיפוש קצר הם עזבו.

הקרבות הראשונים

האנשים אט אט התרגלו למצב, הסתדרו עם מחשבותיהם, מה אפשר לעשות. בינתיים הגרמנים פרצו את הטחנה של הערשל שיינוואלד. האוכלוסייה הפולנית הסתדרה מיד בתור והגרמנים התחילו לחלק קמח. כאשר נודע ליהודים בעיר, שהרגישו כבר מחסור במצרכי מזון, דבר החלוקה, הם שלחו את בנותיהם הצעירות, אולי גם הן יכולות לקבל קצת קמח, כי היה כבר קשה מאד לקבל מצרכים.

עמד על-יד הטחנה תור גדול של פולנים וביניהן מספר נערות יהודיות. הגרמנים חילקו קמח. כאשר הגיע התור של העלקי (אחיניתו של יודאשקי), התחילו הנוצרים לדחוף אותה החוצה ואחד אמר שהיא יהודיה, כאשר הגרמני שמע זאת, הוא גרר אותה החוצה מהתור, בקור רוח הוציא את האקדח וירה בה הוא פגע לה ברגל, מיד קמה בהלה, כל הנערות היהודיות שהיו שם ברחו בבהלה הביתה, בלקחם איתם את העלקי הפצועה.

באותו יום, לקראת הצהריים, פרצו גרמנים את חנות המזון של מרדכי שטולמן. הם התחילו לבזוז את הקמח ולחלקו בין התושבים הפולנים אשר מיד הסתדרו בתור ולא נתנו לאף יהודי להצטרף.

כאשר הגרמנים חילקו את הקמח מחנותו של שטולמן, ניגש מרדכי ליבר (אשר עבד כל השנים אצל שטולמן כסבל), וביקש מעט קמח לילדיו הרעבים. הגרמני הוציא אז את אקדחו, ירה ופגע לסבל היהודי בבטן. מדוע? כי היתה לו החופפה לבקש קמח מהגרמנים ששדדו מחנות יהודית.

בסיימו את עבודתו הרצחנית, עמד הגרמני והמשיך בשוויון נפש לחלק קמח לנוצרים. גוסס הובילו אותו מהר לבית החולים, ובדרכו לשם הוא מת בייסורים קשים.

אחרי שתי הרציחות האיומות חדר הפחד ליהודי בילגורי, התחילו לראות את הרוצחים הגרמנים איך הם מתכוונים להשמיד את היהודים.

לא ראו יהודים ברחוב, כולם ישבו בבתיים הנעולים, מתוך פחד להיראות לאור היום. וכולם נראו כמתים. ביום שני, העשרים וחמישה בספטמבר, למחרת אחרי הרציחות, הגרמנים המשיכו לתפוס יהודים לעבודה, אף אחד כבר לא ניסה להסתתר, הפחד היה גדול מאד. כבר ראו למה הרוצח הנאצי מסוגל.

התחילו להסתובב שמועות שהצבא האדום עומד להיכנס, אך בגלל המצב הירוד בו נמצאו היהודים, איש לא האמין שדבר כזה יכול לקרות. אך תיכף ניכר היה שינוי המצב. המוסדות הגרמניים נסגרו, הצבא עוזב לאטו את העיר. ביום רביעי, העשרים ושבעה בספטמבר (י"ד תשרי, ערב סוכות), היהודים, בידעם שהגרמנים עוזבים את העיר, פחדו שלפני שיעזבו יערכו פוגרום קטן, כל אחד שכב בביתו בפחד בהאזינו לכל תנועה. בלילה הגרמנים עזבו את העיר. לילה שלם העיר היתה ללא השגחה, אך היהודים הרגישו הקלה, כבר היו בטוחים שהצבא האדום אכן נכנס.

ביום חמישי, העשרים ושמונה בספטמבר (ט"ו תשרי, א' דסוכות), נכנסה העירה יחידה צבאית פולנית. התפתח קרב יריות ביניהם ובין אחרוני הצבא הגרמני הנסוג ואחד הגרמנים נפצע בו קשה. בדיוק עברו אז במקום שני יהודים מבילגוריי, ברנר ויהושע הוף, בראותם את הגרמני הפצוע שוכב על האדמה ונאנק מכאבים, הם לקחו אותו והביאו אותו לבית חולים. אחרי אותם חילופי אש, הגיעה מרחוב הגשר מכונת ירייה גרמנית עם מספר חיילים, הם נכנסו לרובע היהודי ותפסו מספר יהודים תחת האמתלא שהיהודים ירו על הגרמנים הנסוגים.

לא עזרו שום טענות, הם רצו לירות ביהודים, פתאום קרה ממש נס. החיילים הפולנים שוב הופיעו, כאשר הגרמנים ראו אותם הם השאירו את היהודים על עומדם והתחילו לרדוף אחרי החיילים הפולנים. כאשר היהודים ראו שהגרמנים הסתלקו הם נמלטו.

לילה שלם הם שכבו בפחד רב נעולים בבתיים בהקשיבם לכל תנועה.

ביום ששי, עשרים ותשע לספטמבר (ט"ז תשרי, ד' סוכות), בשעה ארבע לפנות בוקר נשמע רעש טנקים נוסעים, אימה גדולה נפלה על היהודים, האם הגרמנים חזרו? אף שההרגשה אמרה שלא, ולעיר זרם צבא רב ללא הפסק.

יהודים לא יכלו להשתלט על עצמם, שלחו ילדים לראות מה נשמע, מיד הם חזרו עם תשובה. הצבא האדום כאן.

הידיעה התפשטה במהירות הבזק בכל העיר, יהודים יצאו בשמחה לרחובות וצעקו: יהודים, ניצלנו!

על בנייני הממשלה התנופפו דגלים אדומים, היהודים נשמו לרווחה אחרי הזוועות שחוו עם הגרמנים. עד מהרה הוקמה משטרה עממית אשר ניהלה את הסדר בעיר.

אך השמחה לא היתה לזמן רב, הסתובבו שמועות שהצבא האדום יעזוב את העיר, אף נמצאו יהודים ששאלו קציני צבא בכירים על השמועות המתהלכות בעיר, הם ענו: "במקום בו דורכת רגל של הצבא האדום, שוב הם אינם נסוגים". וזה היה נחמה ליהודים.

ביום שלישי, השלושה באוקטובר (כ' תשרי, ד' דחומ"פ), היה כבר נראה שהצבא האדום עוזב את העיר, מרה שחורה נפלה על בתי היהודים ושסעה כל תקווה.

יהודים הסתופפו מלאי צער ברחובות, השאלה היחידה היתה מה עושים? לאן הולכים?

בתשע בבוקר הודיע המפקד הרוסי שהצבא האדום עוזב את העיר, מי שרוצה לעזוב איתם יוכל לעשות זאת, יינתנו כל האפשרויות.

נוצרה תבהלה איומה, צעירים וזקנים, גברים, נשים וילדים. התחילו להתכונן למסע אשר התחיל אחרי הצהרים.

בחוץ ירד גשם דליל, מי עם חבילות על הכתפיים. נשים עם ילדים בעגלות ילדים. קשה לתאר את התמונה כאשר העגלות זזו ממקומם, בכי בעת הפרידה בין ילדים להורים, הורים מילדים, נשים מגברים, גברים מנשים, השמים זעקו והגשם הלך והתחזק.

ציבור גדול ירד לרכבת הקלה [רכבת על מסילה צרה, קאלייקע] אשר הובילה אנשים זווערזשיניעץ.

הורים נשארו כמשותקים כאשר צפירת הקטר כאילו חתך אותם מהקרובים ביותר לנצח.

ובנקודה זו נעצור ונכניס את אמא לסיפור ההיסטורי: זה בעצם היום בו ניצלו חייה, יחד עם חיי אחיה שלמה, אחותה חנה ואמא שלהם (סבתא שלנו) פסיה, הם הצליחו לעלות לרכבת, כנראה כל המשפחה, כי אמא לא זוכרת אם אביה עלה איתם גם. מה שהיא כן זוכרת זה מראות קשים בתחנה ושהייה נוראית ברחובות בימים ובלילות שלפני כן.

בלי להתחשב בגשם העז נסעו אנשים לילה שלם בעגלות לרכבת לזווערזשיניעץ. היהודים ברחו בבהלה גדולה בפחדם מיום המחרת, כאשר הצבא האדום יעזוב את העיר.

אנשים לא יכלו להחליט, לנסוע או לא לנסוע? איש לא יכול היה לענות לשאלה זו. אנשים רק זכרו את הברירה במלחמת העולם הראשונה, הם היו נע ונד, הם היו חסרי בית.

יום רביעי, הארבעה באוקטובר (כ' תשרי הושענה רבה). מדברים בעיר שהרכבת כבר נוסעת בפעם האחרונה. נוצרת בהלה בעיר, אנשים רבים אשר וויתרו על הנסיעה נסחפים בזרם, משאירים הכול, אורזים את הנחוץ ביותר ורצים לרכבת.

הרכבת מלאה, כל אחד תופס מקום עם מיטלטליו הדלים. בין האנשים שוררת דממת מוות. מכל הצדדים שומעים בכי חרישי. הפרידות חותכות בבשר החי, כולם עומדים ומנגבים את עיניהם הדמעות נשפכות כמו ממעין בלתי נדלה.

צפירת הקטר הנושם בכבדות מתערבת עם בכי האנשים. הרכבת זזה ממקומה, ממחטות מתנפנפות נראות בכל

החלונות. אמהות, אבות, קרובים ומכירים מלווים במבטיהם את הרכבת הדוהרת הלוקחת את יקיריהם לדרך ללא קץ.

זו אכן היתה הרכבת האחרונה. הצבא האדום העמיס את כל הקרונות ברכבת הרגילה ועזב את זווערזשיניעץ.

ולפני הכול, כאשר הפינוי הצבא האדום בא לסיומו, נשארו יהודים בפחד בהמתנים ליום המחרת אשר יבשר על בוא

הצבא הגרמני הרצחני.

שבת, השביעי לאוקטובר, נכנס הצבא הגרמני לבילגוריי, מיד עם כניסתם לעיר הם עוררו פחד באוכלוסייה היהודית. אף לא יהודי אחד נראה ברחובות עוד באותו יום הוציאו הגרמנים פקודה שיהודים יתייצבו לכל עבודה שהצבא הגרמני יזדקק.

אולי זה לא הספיק, אז הם הטילו כופר כספי גדול על האוכלוסייה היהודית, וכדי שיהיו בטוחים שהיהודים אכן ישלמו את דמי הכופר, הם לקחו כבני ערובה מספר יהודים נחשבים בעיר.

לא עזרו שום טענות, הם היכו את היהודים באכזריות.

באין ברירה אספו את הכסף ושלמו להם ורק אז שחררו הגרמנים את בני הערובה.

את יחזקאל קאנדעל הכו כל כך ברצחנות שהוא אחרי זה שכב מספר חודשים חולה.

אחרי המעשה היהודים כבר ראו מה מצפה להם תחת הכיבוש הגרמני, להיות כל רגע נתונים לסכנת נפשות.

הם התחילו לחפש עצות, נסעו לטארנאגראד, עברו בסתר לשיניאווע, שם כבר היה שלטון סובייטי.

בזמן הראשון הגבול היה כמעט פתוח, רבים באמת עברו אז וניצלו, אך יותר מאוחר הגבול ננעל והמעבר נהיה לבלתי אפשרי. היתה סכנת מוות בעת מעבר הגבול או ליפול לכלא רוסי.

ככה נשאר חלק גדול מיהודי בילגוריי בידיהם של התליינים הגרמנים.

אחרי ימים אחדים אסרו התליינים הגרמנים את דוד ברנר שפינה את החייל הגרמני הפצוע לבית החולים, החייל אשר נפגע בעת חילופי האש – בתואנה, שדווקא הוא, דוד ברנר, ירה בחייל הגרמני, וכבר נמצאו "עדים" נוצרים אשר הוכיחו את אמיתותה של האשמה המבוזאת.

לא עזרה ההתערבות של הכומר העירוני, הרוצחים הגרמנים דנו את ברנר למוות.

עינו את הקרבן החף מפשע ימים אחדים. בסוף, כמעט מת, הובילו אותו לשדות וירו בו.

אחרי הרצח הנורא, למרות הסכנה הגדולה בעת מעבר הגבול, עזבו אנשים רבים את העיר.

אמא,

כמה קטנה ככה גדולה, גיבורה וחזקה. כל השנים, למרות הכל...
בשבילנו הורדת את הירח והכוכבים, גם את השמש.
עברת בהצטיינות מסע גיבוש מסכם. כבשת ברגליים את ורשה, לובלין, קרקוב
ובילגוריי. ותמיד עם הנעליים הכי לא מתאימות. 😍
אנחנו גאים בך ואוהבים אותך מאוד!!!
איציק, חני ועופר